

บทที่ 1

บทนำ

ปัญหาและความเป็นมาของปัญหา

1. กวีนิพนธ์ในฐานะวรรณคดีประเภทหนึ่ง

กวีนิพนธ์ในฐานะวรรณคดีประเภทหนึ่งมีภารกิจร่วมกับวรรณคดีโดยทั่วไปคือตอบสนองความต้องการประสบการณ์ทางสุนทรียภาพของมนุษย์ โดยอาศัยวัสดุคือภาษาธรรมชาติของกวีนิพนธ์ที่ต่างจากวรรณคดีประเภทอื่นก็คือการแสดงออกอย่างเข้มข้นด้วยพลังของถ้อยคำ วิธีการใช้ภาษาในการสื่อสารเพื่อสร้างความหมายของกวีนิพนธ์มักใช้คำแบบไม่ตรงไปตรงมา แม้ว่าคำที่ใช้จะเป็นภาษาที่สื่อสารโดยทั่วไปแต่ก็แฝงความหมายซ่อนเร้นอยู่ในคำองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้ภาษากวีนิพนธ์ต่างจากภาษาทั่วไป ได้แก่ “เสียงและจังหวะของคำ ส่วนต่าง ๆ ของไวยากรณ์ รูปแบบของประโยค เป็นต้น” (จาตุรี ดิงศภัทย์, 2546 : 18) โดยนัยนี้กล่าวได้ว่าผู้สร้างกวีนิพนธ์สามารถพลิกแพลง หรือ “เล่น” กับส่วนประกอบของภาษาได้เด่นกว่าบทประพันธ์ประเภทอื่น¹

นักเขียนบางคนเห็นว่าผู้สร้างงานจะต้องรู้ธรรมชาติของประเภทงาน กวีนิพนธ์อาจจำเป็นต้องเขียนขึ้นด้วยความ “เข้าใจนามธรรมและสัญลักษณ์มากกว่าคนทั่วไป...ต้องเลือกถ้อยคำที่กระชับและให้ความรู้สึกฉับพลัน...ต้องเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกของเพื่อนมนุษย์” และแปลความหมายประสบการณ์ธรรมชาติให้เป็นตัวแทนของอารมณ์ได้ (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2531 : 44)

¹ ดังที่ในกวีนิพนธ์ไทย เรารู้จักการเล่นเสียงเล่นคำ เช่น การสัมผัสอักษร (พยัญชนะต้น) การใช้สัมผัสใน การหลกคำ การซ้ำข้อความเพื่อเปรียบเทียบ ในส่วนรูปแบบประโยคกวีนิพนธ์สามารถสลับตำแหน่งหน่วยประโยคหรือละหน่วยประโยค ในกวีนิพนธ์แต่ละบทจะพบลักษณะดังกล่าวนี้ได้หลายอย่าง ตัวอย่างเช่น

สายหยุดหยุดกลิ่นฟุ้ง	ยามสาย
สายบ่หยุดเสน่ห์หาย	ห่างเศร้า
ก็คืนก็วันวาย	วางเทว รามแม่
ถวิลทุกขบคำเช้า	หยุดได้จันใด

(สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, 2545 : 32)

วรรณคดีประเภทต่าง ๆ ทั้งกวีนิพนธ์ เรื่องสั้น และนวนิยาย เป็นต้น ต่างก็มุ่งผลเป็นความกระตือรือร้นให้ผู้รับเกิดความซาบซึ้งใจ แต่กวีนิพนธ์มีความเข้มข้นและลึกซึ้งมากที่สุดเมื่อเทียบกับวรรณศิลป์ชนิดอื่น กวีนิพนธ์ส่วนใหญ่แต่งในกรอบฉันทลักษณ์ร้อยกรองบางชนิด หรือหลายชนิดประกอบเข้าด้วยกัน แต่ร้อยกรองก็ไม่ได้มีความหมายเท่ากับกวีนิพนธ์เพราะเหตุที่ “คำร้อยกรองเป็นเพียงเครื่องประกอบของกวีนิพนธ์เท่านั้น หาใช่แก่นสารของกวีนิพนธ์ไม่ และกวีนิพนธ์ที่เป็นคำร้อยแก้ว prose ก็มีเหมือนกัน ลักษณะของกวีนิพนธ์อยู่ที่แสดงความรู้สึกนึกคิดอย่างซาบซึ้งให้สะเทือนใจ...” (กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์, 2514 : 33 อ้างถึงใน ดวงมน จิตรจำนงค์, 2543 : 5)

ที่กล่าวว่า “คำร้อยกรองเป็นเพียงเครื่องประกอบของกวีนิพนธ์เท่านั้น” หมายความว่า ถ้อยคำที่เรียบเรียงตามแบบแผนของร้อยกรองเป็นเพียงอุปกรณ์ที่กวีเลือกใช้ ไม่ว่าจะร้อยกรองหรือร้อยแก้วหากเป็นอุปกรณ์ให้ผู้แต่งสื่อความรู้สึกนึกคิดได้อย่างเข้มข้นก็จะดำรงอยู่ในขอบวรรณศิลป์ และอาจมีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงได้ ดังเห็นได้ว่ากลอนพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 ก็มีลีลาต่างจากสุนทรภู่ ส่วนของอังคาร กัลยาณพงศ์ ก็มีลีลาพิเศษแตกต่างออกไปอีก ในยุคปัจจุบันมีกวีนิพนธ์ที่แต่งแบบกลอนไร้สัมผัส หรือเรียกว่ากลอนเปล่า เช่น งานของจาง แซ่ตั้ง หรือกวีนิพนธ์ที่ใช้รูปคล้ายความเรียง เช่น งานของพจนานันท์ จันทรสันติ

คุณค่าทางวรรณศิลป์ของบทประพันธ์ประเภทกวีนิพนธ์ไม่ได้ขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์ทางฉันทลักษณ์อย่างตายตัว แต่ขึ้นอยู่กับความประสานอย่างลงตัวระหว่างรูปแบบกับเนื้อหา ซึ่งสร้างความมีชีวิตชีวาแก่ผลงาน อันกระตุ้นความคิดความอ่านแก่ผู้รับสารได้ นอกจากนี้คุณค่าที่ลึกซึ้งทางความคิดของกวีนิพนธ์เกิดขึ้น ได้ด้วยความคิดของผู้สร้างอันสั่งสมขณะที่มีการเรียนรู้ในประสบการณ์ส่วนตัว ความคิดในกวีนิพนธ์อาจจะสะท้อนภูมิปัญญาของสังคม อันเป็นแหล่งเรียนรู้ของกวีด้วย

2. กวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย

กวีนิพนธ์เป็นประเภทงานวรรณศิลป์ที่เก่าแก่ที่สุดในทุกสังคมที่ว่าได้ ในประเทศไทย ประมาณช่วงรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา วรรณคดีนิยายของไทยที่เคยแต่งเป็นร้อยกรองขนาดยาวค่อย ๆ ถูกแทนที่ด้วยวรรณกรรมร้อยแก้วแบบตะวันตกประเภทเรื่องสั้นและนวนิยาย แต่ก็มีนักคิดที่นำเสนอข้อคิดด้วยกวีนิพนธ์ที่แต่งเป็นร้อยกรอง “ร้อยกรองจึงปรับลดบทบาทจากการสนองความบันเทิงไปสู่การเสนอข้อคิดมากขึ้น” กวีนิพนธ์สามารถดำรงอยู่สืบต่อมาด้วยบทบาทใหม่นี้ สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงในยุคสมัยที่เห็นว่าจำเป็นต้องยกระดับบ้านเมืองให้ทัดเทียมนานาประเทศ พร้อม ๆ กับเรียนรู้ภูมิปัญญาของตน (รินฤทัย สัจจพันธุ์, 2544 : 5 - 7) ในขณะที่ความรู้

เป็นสิ่งสำคัญสำหรับพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมมากขึ้น นักคิดที่เป็นกวีเช่น ครูเทพก็ยังแสดงด้วยผลงานประพันธ์ว่ากวีนิพนธ์สามารถโน้มน้าวความคิดและความรู้สึกได้ในเวลาเดียวกัน

กวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่เริ่มปรากฏบทบาทในการนำเสนอข้อคิดในยุคหัวเลี้ยวของวรรณคดีไทยประมาณช่วงรัชกาลที่ 7 งานชิ้นสำคัญในยุคนี้คือ **โคลงกลอนของครูเทพ** ซึ่งกล่าวได้ว่ามี “ลักษณะถ่ายภาพทางสังคม” ประกอบกับการให้ข้อคิดเกี่ยวกับสภาพเศรษฐกิจและการเมือง “เป็นการเตือนสติ” ถึงแม้ “ไม่จงใจก่อความสะเทือนอารมณ์” แต่ “ทำให้เกิดอารมณ์จากความจริงที่นำมากล่าวไว้เป็นบทร้อยกรองที่เข้าที” (ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ , 2520 : 82)

ความเปลี่ยนแปลงของกวีนิพนธ์ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เห็นได้ชัดในกลุ่มที่ “แสดงประสบการณ์ทางอารมณ์เป็นจุดเด่น เช่น งานของประยอม ชองทอง” นอกจากนี้ยังปรากฏในงานที่รับอิทธิพลแนวคิดวรรณคดีเพื่อชีวิต “เน้นการรณรงค์ทางความคิดโดยแฝงจุดมุ่งหมายเพื่อความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ดังผลงานของกลุ่มเพื่อชีวิต เช่น นายผี และจิตร ภูมิศักดิ์ เป็นต้น” (วรรณนะ หนูหมื่น , 2545 : 12)

กล่าวได้ว่าการดำรงอยู่ของกวีนิพนธ์สมัยปัจจุบันมีความสัมพันธ์กับความเคลื่อนไหวทางสังคม ในสมัยเผด็จการของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (2501 – 2506) ซึ่งจัดเป็น “ยุคมืดทางปัญญา” มีการจำกัดเสรีภาพของวงการหนังสือพิมพ์และวรรณกรรม วรรณกรรมร้อยกรองเพื่อชีวิตเป็นสิ่งต้องห้าม นักเขียนหลายคนถูกจับกุม บางคนต้องลี้ภัยทางการเมือง เช่น ศรีบูรพา บางคนกลายเป็นปฏิปักษ์ของรัฐและถูกฆ่าตาย เช่น จิตร ภูมิศักดิ์ สิ่งที่รัฐเผด็จการของจอมพลสฤษดิ์กระทำต่อปัญญาชนนักคิดนักเขียนเหล่านี้ ถือเป็นการมุ่งจำกัดเสรีภาพในการผลิตผลงานของพวกเขาสู่สาธารณะอย่างเปิดเผย จนถึงรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร (2506 – 2516) ปัญหาทางการเมืองเริ่มคลี่คลาย มีการปล่อยตัวนักโทษการเมือง อนุญาตให้ออกหนังสือพิมพ์ใหม่และให้เสรีภาพในการเขียนวิจารณ์การทำงานของรัฐบาลมากขึ้น ในช่วงนี้นิตยสาร **สังคมศาสตร์ปริทัศน์** ได้เป็นเวทีให้คนหนุ่มสาวที่สนใจปัญหาบ้านเมืองเขียนแสดงความคิดเห็น (รินฤทัย สัจจพันธุ์ , 2544 : 13 - 15)

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2506 – 2516 ในสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาคณะมนุษยศาสตร์จำนวนหนึ่งที่ไม่พอใจการใช้ชีวิตอย่างอภิสิทธิ์ชน และ “หย่าขาดจากความเป็นจริงของสังคม...” ก็พยายามแสวงหาแนวทางใหม่ มีการรวมตัวกันศึกษาวรรณกรรมและแสดงความคิดเห็นทางวัฒนธรรมและการเมือง โดยได้รับแรงกระตุ้นจากขบวนการนักศึกษาในตะวันตกที่เรียกว่า “ฮิปปีส์” (บุปผาชน) และขบวนการเรดการ์ดในประเทศจีน ในขณะที่ความไม่พอใจรัฐบาลทหารก็มีมากขึ้น ในที่สุดก็ได้มีการจัดตั้งศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยในปี 2513 (เสถียร จันทิมาธร , 2525 : 377 - 385) จุดเด่นของความเคลื่อนไหวในระยะที่เรียกว่า “ยุคแสวงหา” นี้ก็คือ

ในหมู่นักศึกษาที่เคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมและการเมืองระยะนี้เขาไม่เพียงแต่รวมกันเป็นกลุ่มและชมรมต่าง ๆ เช่น ชมรมนิติศึกษา ชมรมเศรษฐกรรม กลุ่มผู้หญิง สภาน้ำโคม สภากาแฟ ชมรมคนรุ่นใหม่ กลุ่มวลัญชทัศน์ กลุ่มฟื้นฟูโซตัสใหม่... หากแต่เขายังได้จัดอภิปรายจัดพิมพ์หนังสือเล่มเล็กออกมา วิพากษ์วิจารณ์ระบบการศึกษาในมหาวิทยาลัย การบริหารงานของรัฐบาลและเปิดโปงโจมดีจักรพรรดินิยม ตลอดจนเสนองานวรรณกรรมที่ก้าวหน้าที่ของไทยและต่างประเทศ ทั้งรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ด้วย” (เสถียร จันทิมาธร , 2525 : 402)

นอกจากนี้แนวคิด “วรรณกรรมเพื่อชีวิต” ที่เคยเป็นกระแสในช่วง 2490 – 2501 ได้กลับมาเป็นที่สนใจของคนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะ “ความคิดที่ต้องการเปลี่ยนแปลงสภาพอันเลวร้ายในสังคมให้ดีขึ้นกว่าเดิม” และการชี้ให้เห็นส่วนที่ “ไม่สวยงาม ที่อัปยศของสังคม” ต่างจากวรรณกรรมโดยทั่วไปที่มองว่าชีวิตเป็นเรื่องของกรรมหรือ “โชคชะตาที่มนุษย์ต้องตกอยู่ใต้อิทธิพลของมันตลอดไป” บทประพันธ์ของกุหลาบ สายประดิษฐ์ อิศรา อมันตกุล เสนีย์ เสาวพงศ์ อุชเชณี ศรีนาคร นายผี เปลื้อง วรรณศรี ทวีปวร เป็นต้น จัดเป็นงานเขียนที่มีความก้าวหน้าในส่วนที่ “พยายามทำลายล้างค่านิยมและระบบความเชื่อที่ชนชั้นปกครองกล่าวอ้างเพื่อผลประโยชน์ของเขา” นอกจากนี้กลุ่มวรรณกรรมเพื่อชีวิตก็ได้เป็นส่วนหนึ่งในการเรียกร้องเสรีภาพและความเท่าเทียมกันในสังคมให้แก่ราษฎรด้วย (ชัยอนันต์ และชัยสิริ สมุทวนิช , 2516 : 74 – 76)

ตั้งแต่ทศวรรษ 2520 ภายหลังจากเหตุการณ์นองเลือด 2 ครั้งในปี 2516 และ 2519 ความขัดแย้งเพราะความคิดทางการเมืองผ่อนคลายไปด้วยนโยบาย 66/23 ที่รัฐเปิดโอกาสให้คนหนุ่มสาว หวนคืนสู่เมือง ประเทศไทยพยายามขยายความเติบโตทางเศรษฐกิจแต่การเน้นแต่การพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรม เพื่อก้าวไปสู่ความเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ ได้ส่งผลกระทบหลายด้าน นอกจากการทำลายสภาพแวดล้อมและการเพิ่มขึ้นของมลภาวะ ความสัมพันธ์ทางสังคมและระบบวัฒนธรรมก็ยังเปลี่ยนแปลงไปและมีแนวโน้มว่าจริยธรรมและความเป็นมนุษย์ที่กำลังถูกบั่นทอนด้วยความเปลี่ยนแปลงนี้ (ศรีศักร วัลลิโภดม , 2544 : 198 – 199 อ้างถึงใน กอบกาญจน์ ภิญโญมารค , 2554 : 17) ปัญหาเศรษฐกิจที่สั่งสมมายาวนานทำให้เกิดเศรษฐกิจฟองสบู่ จนกลายเป็นปัญหาใหญ่ของสังคม ประกอบกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในยุคบริโภคนิยม ส่งผลให้คนในสังคมมีความต้องการเสพวัตถุมากขึ้น ผู้คนใช้จ่ายอย่างฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือยด้วยยึดถืออำนาจของเงินตราและความสะดวกสบายเป็นเป้าหมาย ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ถูกลดทอนลงด้วยค่านิยมของยุคใหม่ในสังคมโลกาภิวัตน์ที่เน้นการแข่งขัน และวัดความสำเร็จของบุคคลด้วยวัตถุและฐานะทางสังคม

แม้ว่ากวีนิพนธ์ไทยจะเป็นงานที่มีคุณค่าทางวรรณศิลป์และคุณค่าทางปัญญา และได้รับการยอมรับในกลุ่มคนรุ่นใหม่มากขึ้น แต่ก็ยังมีจำนวนผู้เสพน้อยกว่าวรรณกรรมร้อยแก้วประเภทเรื่องสั้นและนวนิยายที่อ่านได้เข้าใจง่ายกว่า “อาจเป็นเพราะความประณีตพิถีพิถันของการประกอบวัสดุในงานกวีนิพนธ์มีเด่นชัดกว่าบทประพันธ์ประเภทอื่นและเชื่อมโยงกับการสื่อความหมาย การอ่านกวีนิพนธ์จึงกลายเป็นสิ่งยากสำหรับเยาวชนรุ่นใหม่และคนทั่วไป” (ดวงมน จิตรจำนงค์ , 2552 : 10) อีกทั้งสภาพสังคมที่มีปัญหาทางเศรษฐกิจ มีการแข่งขันทางธุรกิจและภาวะกำไรขาดทุนเป็นสิ่งสำคัญต่อการอยู่รอดของผู้ประกอบการ งานเขียนประเภทกวีนิพนธ์ที่พิมพ์ขายก็จะเป็นงานของกวีที่มีชื่อเสียงหรืองานที่ได้รับรางวัลแล้วเท่านั้น (ปัญชิกา วรรณชาติ , 2551 : 3) แม้กระนั้นก็ตามก็ยังมีคนรุ่นใหม่ที่พากเพียรสร้างงานกวีนิพนธ์ขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง

3. กวีในฐานะผู้สร้างงาน

ในการศึกษาวรรณคดี ถึงแม้ผลงานเป็นจุดสนใจให้พิจารณามากกว่าผู้แต่ง แต่ก็ยังเห็นได้ว่าผู้แต่งมีบทบาทในการสร้างคุณค่าให้แก่ผลงานด้วยความพยายามศึกษาเรียนรู้ชีวิตและสังคมในประสบการณ์ของตน เพื่อนำ “ความรู้” ที่ค้นพบมาบอกเล่าหรือตั้งคำถาม และนำเสนอปัญหาที่มีความซับซ้อนในสังคมให้มีการพินิจพิจารณากันมากขึ้น ผู้แต่งที่มีความมุ่งมั่นเช่นนี้ย่อมต้องเอาใจใส่ในด้านวิธีการสื่อความหมาย ดังที่ เจตนา นาควัชระ (2520 : 15) อธิบายว่า

...นักประพันธ์ที่ดี คือนักประพันธ์ที่พยายามเสาะหาลักษณะและความหมายที่แท้จริงของสังคมของตน แล้วนำมาแสดงออกในวิธีการที่ชี้ให้เห็นว่า เขามีความสนใจและรับผิดชอบต่อสังคมนั้น ๆ อย่างแท้จริง งานประพันธ์แบบนี้จึงมิใช่แต่เพียงเป็นเรื่องบันเทิงเริงรมย์ แต่เป็นสิ่งที่จะกระตุ้นปัญญาความนึกคิดให้แก่ผู้อ่าน...

น่าสนใจว่ากวีส่วนใหญ่ที่สร้างงานกวีนิพนธ์ในช่วงแสวงหาจนถึงสมัยโลกาภิวัตน์ได้มีการเรียนรู้ด้วยตนเองในระบบการศึกษาอย่างไม่เป็นทางการ ตั้งแต่องค์กร วิทยาลัยพวงศ ซึ่งได้แรงบันดาลใจจากธรรมชาติในการสร้างสรรค์กวีนิพนธ์ หรืออาจ แะตั้ง กวีอีกท่านหนึ่งที่เรียนรู้ธรรมชาติ และแสดงทัศนะว่าธรรมชาติมีความยิ่งใหญ่ “มนุษย์จึงต้องทำความเข้าใจธรรมชาติอย่างลึกซึ้งเพื่อจะเข้าถึงความจริงแท้ที่ไกลจากมายา” ต่อมายังมี เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, พจนานันทรสันติ, ไพวรินทร์ ขาวงาม, ศักดิ์ศิริ มีสมสืบ, แร่คำ ประโดยกคำ และเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ ผลงานของกวีที่กล่าวมานี้เน้นคุณค่าธรรมชาติที่ให้การเรียนรู้อันนำไปสู่การเข้าถึงความจริงแท้ของชีวิต (กอบกาญจน์ ภิณฑุญมารค , 2554 : 92 - 99)

น่าสนใจว่าการศึกษาอย่างไม่เป็นทางการมีอิทธิพลต่อการหล่อหลอมให้คนเป็นกวีมากกว่าการศึกษาที่เป็นทางการ ดังที่มีข้อสังเกตในการศึกษากรณีวินิพนธ์ร่วมสมัย ในส่วนกวีนิพนธ์ไทยที่พิจารณาด้วยทศวรรษถึงปี พ.ศ. 2541 นั้น

...กวีมักถือกำเนิดและเจริญเติบโตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการซึมซับมรดกวรรณศิลป์โดยธรรมชาติ...มีข้อมูลจากการอ่านโดยสมัครใจและการที่ได้มีเวลาคิดใคร่ครวญ สังเคราะห์ความรู้เข้ากับจินตนาการสร้างสรรค์ เป็นปัจจัยร่วมกับประสบการณ์ชีวิตที่เป็นแรงบันดาลใจในการสื่อสาร... (สุมาลี วีระวงศ์ และคณะ , 2544 : 116)

ในด้านการวิจารณ์ชีวิตและวัฒนธรรมกวีหลายคนถือเป็นหน้าที่ที่ต้องเตือนสติสังคมให้คำนึงว่าวิถีคิดเป็นเหตุแห่งปัญหา สักดิ์สิทธิ์ มีสมสืบ ผู้ประพันธ์รวมบทกวีนิพนธ์มีอนันต์สิขาน ซึ่งได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์) ประจำปี 2535 ได้โน้มน้าวให้ “มองโลกด้วยสายตาของเด็กและจินตนาการของเด็กและคนชนบทที่ใช้ชีวิตอย่างสมถะ” โดย “พยายามสื่อสารให้ผู้รับสำนึกในบทบาทหน้าที่ทั้งของตนเองและต่อสังคม และตระหนักถึงปัญหาทางสังคมวัฒนธรรมที่เป็นผลกระทบจากการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยม” สักดิ์สิทธิ์ “ได้เตือนให้คิดกันว่าภิกษุ ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ นายทุนหรือเจ้าของกิจการรวมทั้งชาวบ้านทั่วไป กำลังแสดงบทบาทหน้าที่เบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐานเดิม เพราะตกเป็นทาสกิเลสจึงละเลยการช่วยเหลือและไม่ทำตนเป็นที่พึ่งแก่คนทุกข์ยาก ซ้ำยังเบียดเบียนและประทุษร้ายผู้อ่อนแอ” โดย “กระตุ้นให้ผู้รับสารตระหนักในปัญหาความไม่เป็นธรรมของสังคมที่มีมูลเหตุมาจากการพัฒนาที่ล้มเหลวผิดทิศทาง การแสดงความหนักหน่วงของปัญหาเท่ากับเป็นการย้ำความสำคัญของคุณค่ามนุษย์” (วรรณนะ หนูหมื่น , 2546 : 216 , 223 – 224)

ไพวรินทร์ ขาวงาม เป็นกวีที่มีจุดเด่นที่การวิจารณ์สังคมเมืองเทียบเคียงกับชนบท ในรวมบทกวีนิพนธ์มีก้านกล้วย ซึ่งได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์) ประจำปี 2538 เขา “ชี้ให้ผู้อ่านตระหนักถึงปัญหาความทุกข์ยากของชาวนาท่ามกลางการพัฒนาด้านวัตถุ ความล่มสลายของสังคมเกษตรกรรมชนบทเพราะการรุกรานของเทคโนโลยีที่ทันสมัย ความโสมมของสังคมเมือง ปัญหาการเอารัดเอาเปรียบแรงงานเด็กและสตรี ฯลฯ” ไพวรินทร์ “อาศัยพลังวรรณศิลป์กระตุ้นให้ผู้อ่านตระหนักถึงผลกระทบจากการพัฒนาที่ผิดทิศทาง จนกระทั่งการมุ่งสร้างความเจริญทางวัตถุได้สร้างความเสื่อมโทรมให้แก่สิ่งแวดล้อมและจริยธรรมของมนุษย์ อีกทั้งยังก่อให้เกิดภาวะความล่มสลายของสังคมเกษตรกรรมชนบท” (กิริติกานต์ บุญฤทธิ์ และคณะ, 2551 : 11 , 33)

ส่วน โชคชัย บัณฑิต' ผู้ประพันธ์รวมบทกวีนิพนธ์บ้านเก่า ซึ่งได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์) ประจำปี 2544 ได้ “วิพากษ์วิจารณ์ค่านิยมหรือความเชื่อที่ทำให้เกิดความสับสนทางคุณค่า รวมทั้งแสดงความคิดเห็นในระบบความคิด ซึ่งเป็นปฏิปักษ์ต่อคุณค่าอันพึงประสงค์ โดยนำสิ่งที่พบเห็นกันอย่างชาชินมาชี้ให้เห็นข้อบกพร่อง” ดังเช่น “ความเชื่อที่มองว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะบันดาลความร่ำรวยให้ผู้ครอบครอง” การบูชาพระพุทธรูปเพียงเพื่อหวังผลแก่ตนเองนั้นไม่ใช่สิ่งถูกต้องตามหลักคำสอน โชคชัย “กระตุ้นเตือนให้คนในสังคมหันมาสำรวจตนเองและทำความเข้าใจกับแก่นแท้ของศาสนามากขึ้น” โดยชี้ความเชื่อมโยงของวิกฤตศรัทธาทางศาสนากับความเสื่อมของคุณธรรม จริยธรรม ว่ามาจากความเข้าใจคลาดเคลื่อนต่อหลักธรรม เขาแสดงทัศนะต่อปัญหาของสังคมปัจจุบันอันเนื่องจากการพัฒนาทางวัตถุ จนส่งผลให้มนุษย์ “ขาดความเข้าใจแก่นแท้ของชีวิต” และ “ยึดมั่นค่านิยมจอมปลอมที่ส่งผลเสียต่อชีวิต” นอกจากนี้โชคชัย บัณฑิต' ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับสังคมเมืองไว้ในหลายบท บางบทก็ยังแฝงความหวังไว้ในท่ามกลางวิกฤตว่าขึ้นอยู่กับความสำนึกในจิตใจของคนเรา ซึ่งให้เห็นภัยของปัญหาและการเปลี่ยนแปลงแก้ไขด้วยการปลดปล่อยจาก “การตกเป็นทาสของวัฒนธรรมบริโภคนิยมและวัตถุนิยม” (ปัญญา วรรณชาติ และคณะ , 2551 : 81 - 83 , 102)

กวีทั้งสามท่านที่กล่าวข้างต้น คือ ศักดิ์สิทธิ์ มีสมสืบ ไพบรินทร์ ขาวงาม และโชคชัย บัณฑิต' ต่างมีความเห็นสอดคล้องกันในการวิพากษ์วิจารณ์ชีวิตและสังคมในยุคบริโภคนิยมที่ทำให้ผู้คนตกอยู่ในอำนาจวัตถุ ละเลยคุณธรรม จริยธรรม จนเกิดปัญหาและภาวะวิกฤตทางสังคม

กวีที่ใช้ชีวิตในเมืองและมีผลงานเด่นอีกคนหนึ่งในระยะต่อมาคือ มนตรี ศรีรงค์ หรือเจ้าของฉายา “กวีหมีเป็ด” เขาได้แรงบันดาลใจในการสร้างผลงานกวีนิพนธ์จากการได้รับฟังและซึมซับความไพเราะของบทเพลงลูกทุ่งตั้งแต่วัยเด็ก เขามีเชื้อสายจีนทางบิดา ถึงแม่เติบโตในเมืองใหญ่ มนตรีก็นึกพันกับเพลงลูกทุ่งในแง่ที่เชื่อมโยงเข้ากับความเป็นชนบท มนตรีเริ่มเขียนงานอย่างจริงจังเมื่อปี 2534 หลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ และเกิดปัญหาทางด้านเศรษฐกิจที่เข้าสู่ภาวะวิกฤตที่เรียกว่า “ยุคฟองสบู่แตก” (“กวีหมีเป็ด” , 2550) ผลงานของมนตรี ศรีรงค์ จนถึงปี 2555 ได้แก่ บทกวีนิพนธ์ “น้ำชาโต๊ะหน้าบ้าน” ได้รับรางวัลชมเชยจากสมาคมภาษาและหนังสือประมาณปี 2530 รวมบทกวีนิพนธ์ ดอกฝิ่น : ฤดูฝนที่แสนธรรมดา (2541) รวมบทกวีนิพนธ์ทำมือ การพังทลายของทางช้างเผือก (2549) รวมบทกวีนิพนธ์ ดอกตะแบกเริ่มบาน (2550) รวมเรื่องสั้น THE DUCKDUCK' S MANIFESTO! : มาจากร้านหมีเป็ดศิริวัฒน์ (2550) รวมบทกวีนิพนธ์ โลกในดวงตาข้าพเจ้า (2550) ที่ได้พิสูจน์ความสามารถทางสร้างสรรค์และพัฒนาฝีมือขึ้นเป็นลำดับ จนได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์) ประจำปี 2550 และผลงานเล่มล่าสุดคือนวนิยายรุสนี (2555)

มนตรีได้สืบทอดกิจการของบิดาคือ การขาย - ทำพะหมี่ที่ร้านหมี่เป็ดศิริวัฒน์ ซึ่งตั้งอยู่ที่ถนนละม้ายสงเคราะห์ เขตเทศบาลนครหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา และได้เขียนบทกวีสมำเสมอสำหรับมนตรี “งานขายพะหมี่เป็ดเป็นงานที่หล่อเลี้ยงชีวิต งานเขียนหนังสือเป็นงานที่หล่อเลี้ยงจิตวิญญาณ” (“กวีหมี่เป็ด”, 2550) มนตรีก้าวว่า “ข้าพเจ้าเป็นคนต่ำต้อย เกิดและเติบโตมาอย่างเจียม ๆ” แต่ชีวิตท่ามกลางชุมชนที่มีการพึ่งพาอาศัยกัน ทำให้มนตรีค้นพบคุณค่าในความเป็นมนุษย์จากความอบอุ่นและความสัมพันธ์แบบเก่าของคนในชุมชนที่เขาอาศัยอยู่ในถนนละม้ายสงเคราะห์ มนตรีมีความเชื่อว่า “มนุษย์มีความสามารถเพียงพอที่จะอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข” (มนตรี ศรียงค์, 2550 : 1) ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันในชุมชนใหญ่ที่มีทั้งความเหมือนและความต่างทำให้เกิดการเกื้อกูลกันและอยู่ร่วมกันอย่างสันติได้ แม้ว่าวัตถุดิบและปัจจัยแวดล้อมของกวีท่านนี้มาจากสิ่งที่อยู่รอบตัวในมุมเล็ก ๆ ของชุมชนในชีวิตประจำวันซึ่งอยู่กับการขาย - ทำพะหมี่ แต่มนตรีก็สามารถสื่อความคิดและอารมณ์ออกมาอย่างน่าครุ่นคิด ดังเห็นได้จากบทกวี “นิพพานในร้านหมี่เป็ดศิริวัฒน์” ซึ่งตีพิมพ์ในรวมบทกวีนิพนธ์โลกในดวงตาข้าพเจ้า² ของมนตรี ศรียงค์ (2553 : 60 - 63) ว่า

1

แข่งในถังนวด

คือแข่งขานขานกับไขไก่

อยู่ในถังสแตนเลสใบเขื่อง

เป็นงานไขกับแป้งใช้แรงเปลือง

ปฐมบทหมี่เหลืองศิริวัฒน์!

แล้วจึงมือสองข้างจ้วงกลางแป้ง

โถมด้วยแรงวัยหนุ่มขยุ้มอัด

กวนบีคู้ยกำขยำยัด

ด้วยกล้ำมเนื้อทุกมัดเข้าจัดทำ

จนเป็นแป้งเนื้อเดียวอันเหนียวนุ่ม

ขณะเห็งอวัยหนุ่มก็ขุมน้ำ

วิทยุอย่าขอเพลงหมอลำ

และซ้าซ้า สลา คุณวุฒิ

² วิทยานิพนธ์นี้ใช้ฉบับที่ตีพิมพ์ครั้งที่เจ็ด พ.ศ. 2553

2

ทูนกระทบแป้ง

คือความเหน็ดเหนื่อยอย่างยิ่งยวด

ความเมื่อยปวดตามลูกไปทุกจุด

น้ำในหูเอียงเทจนเซซุด

ยังก้มหน้าจุกดุดยังทำงาน

เทแป้งลงกระบะในเครื่องตี

ลมหายใจหอบถี่นั้นฟุ้งซ่าน

ความเหน็ดเหนื่อยนี้ก้ออันดักดาน

ชั่วโมงอันยาวนานแสนนานยาว

เสียงทูนกระทบแป้งดั่งดิ่งดั่ง

ฟุ้งทั้งแป้งปนจนโพลนขาว

กลบเสียงโฆษณาที่ปาวปาว

กลบข่าวโจรใต้มารายวัน

อยู่กับความอึกทึกอันกึกก้อง

ในห้องที่ปิดมิดชิดกัน

พบตนเอง โคมเหงื่อจนเนื้อมัน

กำลังฝืนถึงไหนก็ไม่รู้

สะดุดถึงสแตนด์เลสที่ข้างตัว

เจ็บหัวแม่เท้าจนครางอู้

ตกใจ – ภาวังค์วังก็ร่วงกรู

เหลือบดูทูนเหล็กแล้วขนลุก!

3

แป้งที่รีดจนบางเรียบ

ชีวิตมีอันตราอยู่รอบตัว

ง่วงงัวเงียงงกึ่งปลุก

เหนื่อยเป็นเหนื่อยท้อเป็นท้อทุกข์เป็นทุกข์

ให้รู้ทุกสภาวะของชีวิต

เช่นที่ตีแป้งเหนียวเนื้อเดียวกัน

จนมันราบเรียบเนียนสนิท
 ให้รีดบนแผ่นบางทีละนิก
 ค่อยค่อยบิดลูกโมทีละน้อย
 ค่อยค่อยเป็นค่อยค่อยไปอย่างที่เป็น
 ตาเห็นหูยิบให้บ๋อยบ๋อย
 ลูกโมหมุนรอบรอบซ้ารอบรอบ
 นักร้อยร้อยรอบจนพอดีบาง
 ต้องให้บางพอดีอย่างที่เป็น
 เพื่อการตัดเป็นเส้นสวยสล้าง
 มิให้บางหรือหนาเกินกว่าบาง
 เพื่อมือสาวเส้นสวยได้ด้วยดี
 คือการงานจากไข่และจากแป้ง
 โถมด้วยแรงจนเส้นกลายเป็นหมี่
 ลูกลงตัวด้วยพอดี
 ไม่มีมากน้อยจนเกินไป
 เพราะจิตขณะนั้นได้ดำรง
 ภาวะสงบนิ่งมีดิ่งไหว
 จึงคล้ายคล้ายการงาน – การหายใจ
 กำหนดกันและกัน ไว้อยู่ในที่

4

หมี่เหลืองศิริวัฒน์

กลายเป็นการงานอันแสนสุข
 ตื่นปลุกเบิกบานในหน้าที่
 วันเป็นวันเดือนเป็นเดือนปีเป็นปี
 คนขายหมี่จะไปนิพพานแล้ว!

บทประพันธ์นี้ให้เหตุผลที่กิจวัตรอันซ้ำซากจำเจน่าเบื่อหน่าย “กลายเป็นการงานอันแสนสุข ตื่นปลุกเบิกบานในหน้าที่” กวีพรรณนาการทำะหมี่ตั้งแต่การผสมแป้งกับไข่ไก่ด้วยร่างกายและแรงใจอย่างทุ่มเท และสื่อว่าการทำะหมี่เป็นงานที่ต้องทำด้วยความเหนื่อยยาก สิ่งที

กลบความเหน็ดเหนื่อยของเขาก็คือการเผชิญความจริงโดยไม่หลีกเลี่ยง แต่ “เหนื่อยเป็นเหนื่อยท้อ เป็นท้อทุกข์เป็นทุกข์ ใ้รู้ทุกสภาวะของชีวิต” การทำงานแม้จะเหนื่อยและท้อแต่ก็เป็นสภาวะหนึ่งของชีวิต ถ้าไม่เรียนรู้ก็จะได้รับความรู้ไม่รอบด้าน กิจกรรมของ “คนขายหมี” ที่ทำเส้นหมีด้วยตนเองนี้เป็นบทพิสูจน์ว่าความรู้เท่าทันอารมณ์ความรู้สึกของตนเองเป็นที่มาของความสงบนิ่งเมื่อมีจิตใจจดจ่ออยู่กับงานตรงหน้า ภาวะสงบนิ่งนี้เทียบเท่ากับผลของการปฏิบัติธรรม “เพราะจิตขณะนั้นได้ ดำดิ่ง ภาวะสงบนิ่งมิติงไหว จึงคล้ายคล้ายการงาน – การหายใจ กำหนดกันและกันไว้อยู่ในที่” ที่ว่าการงานและการหายใจกำหนดซึ่งกันและกันนี้ชวนให้คิดว่ากรงานทำให้บุคคลต้องมีลมหายใจ เพื่อจะมีชีวิตและมีเรี่ยวแรงทำงาน ส่วนการหายใจก็เป็นปัจจัยให้การงานดำรงอยู่ได้ด้วยดี ชีวิตกับการงานจึงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

กวีอาศัยหลักธรรมทางพุทธศาสนาตีความคุณค่าในการทำงานของตน การนวดแป้งที่เท่ากับการทำสมาธิติดต่อกันเป็นระยะเวลาาน “วันเป็นวันเดือนเป็นเดือนปีเป็นปี” ส่งผลเป็นความรู้ความจริงที่อยู่เหนือความลวง จึงประกาศว่า “คนขายหมีจะไปนิพพานแล้ว!” ความคิดหลักของบทกวีนิพนธ์ชวนให้นึกถึงวาทะของท่านพุทธทาสภิกขุที่ว่า “การทำงานคือการปฏิบัติธรรม” และ “การถึงธรรม ทำให้การงานเป็นของสนุก” (พุทธทาสภิกขุ, 2537 : 39) คุณค่าของการงานจึงไม่ได้อยู่ที่การทำรายได้เพื่อหาเลี้ยงชีพเป็นหลัก แต่อยู่ที่การสร้างปัญญาแก่ชีวิต ผู้ที่ทำงานทุกขั้นตอนอย่างรู้ตัว กำหนดรู้ผลที่เกิดกับร่างกายเมื่อออกแรงจึงเป็นนายของตนเองได้

ประสบการณ์ส่วนตัวอาจเป็นที่มาของการค้นพบสังขธรรมในชีวิต เพียงแต่มีดวงตาที่ตรวจสอบ ไคร่ครวญ เรียนรู้จนเกิดความรับรู้จากภายใน ถึงแม้ในบท “นิพพานในร้านหมีเปิดศิริวัฒน์” นี้ ดูเหมือนกวีจะจ้องกับการงานจนตัดขาดจากโลกภายนอก ดังวรรคที่ว่าเสียงทุ้มกระทบแป้งดัง “กลบเสียงโฆษณาที่ปาวปาว กลบข่าวโจรใต้ฆ่ารายวัน” อย่างไรก็ตาม มนตรี ศรีขันธ์ ไม่ได้ปฏิเสธการเรียนรู้จากชีวิตอื่น ดังบท “ร้านข้าวมันไก่ทั้งห้า” [ถนนละม้ายสงเคราะห์ 03]³ (มนตรี ศรีขันธ์, 2553 : 25 - 27)

1

หนึ่ง สอง สาม สี่ ห้า

ซ้ายขวา – ข้าวมันไก่ทั้งหลายนั้น

จากหนึ่งเป็นสี่มิถุนัน

ห้าก็มาแย่งปันลูกค้า

เพื่อนบ้านอาคารชิดอยู่ติดกัน

³ ใช้รูปแบบตามต้นฉบับ

ก็ปล้นหมางหมองมิมองหน้า
 จากคนคุ้นเคยที่เคยมา
 ก็ยิงไฟดวงตาข้ามอาคาร
 การแข่งขันทวีความรุนแรง
 การแก่งแย่งชิงจึงยิ่งกร้าน
 ร้านใดจมปลัก – ยังดักดาน
 ก็นั่งเงียบทั้งร้านมิทันใคร

2

จึง-

สายวันหนึ่งทุกร้านข้าวมันไก่
 วันที่โลกร้อนรุ่มราวสุ่มไฟ
 ถนนแทบลุกไหม้ละลายยาง
 เสียงขรมอื้ออึงขึ้นมึงกู
 คำขู่คำสาปหยาบกระด้าง
 ไก่ที่แขวนซัดขาวบนราววาง
 ยังเรียงร่างจำนวนอยู่ถ้วนครบ
 เป็นวันที่ลูกค้าหายหน้าสิ้น
 ไฟดินร้อนราวอยู่อ้าวอบ
 ไฟพยับแดดผ่ามาอ้าวทบ
 ลมก็หลบแรงโผยมิไชยพัด
 เด็กเด็กลูกร้านข้าวมันไก่
 ตกใจผู้ใหญ่ปากจืด
 ตาเขย่ง ต้องเต ลมเพลมพัด
 ทอยตรอก ลูกประทัด กระโดดยาง
 อีหีบ อีหูด ล้วนหยุดสิ้น
 หมากเก็บ ลูกหิน โยนลูกข้าง
 มิตรภาพก็เหมือนจะเลื่อนราง
 รอยต่างแสนเศร้าของเขาวิ้ว

3

หนึ่ง สอง สาม สี่ ห้า
 ซ้ายขวาทั้งหลายนั้น – ข้ามมันไก่อ
 โลกหมุนอยู่ตลอดและตลอดไป
 มิใส่ใจใคอื่นบนผืนดิน
 และอาจจะมีหก เจ็ด แปด เก้า
 ที่เข้าร่วมยุคมิสยุคสิ้น
 หากถึงสิบเมื่อใดคงได้ยิน
 เสียงบินแตกร้าวของเขาวัววัย
 จากจี่ม้าชมเมืองแต่เบื้องหลัง
 อาจกำลังขุ่นเคืองเป็นเรื่องใหญ่
 สั่งสมความขุ่นมัวเต็มหัวใจ
 โลกต่อไปภายหน้า – ช่างน่ากลัว...

บทประพันธ์นี้สะท้อนความหวงใยต่อชุมชนในยุคนิโคมินิยมที่ขัดแย้งกันเพราะการ
 แข่งขันด้านการประกอบธุรกิจ ร้านข้ามมันไก่อบนถนนสายเดียวกันเพิ่มจำนวนขึ้นจากหนึ่งเป็นสอง
 สองเป็นสาม สามเป็นสี่ สี่เป็นห้า และอาจมีเพิ่มขึ้นอีกจนถึงร้านที่สิบ เมื่อการแข่งขันรุนแรงขึ้น
 มิตรภาพก็อ่อนแอลง คนที่เคยรู้จักคุ้นเคยกลับกลายเป็นศัตรูกัน ทำร้ายกันด้วยสายตาที่กลายเป็น
 อารุข ดังในวรรคที่ว่า “จากคนคุ้นเคยที่เคยมา ก็ยิงไฟดวงตาข้ามอาคาร” กวีใช้อุปมาอุปไมยสื่อถึง
 ความโกรธเคืองรุนแรง บ่งบอกถึงความแตกร้าวทางความสัมพันธ์ที่สื่อผ่านอวัจนภาษา เมื่อมีการ
 แข่งขันก็เกิดการแย่งชิงลูกค้านั้น ความบาดหมางยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้น กวีชี้ว่าความโกรธและ
 ความเกลียดชังเปรียบเสมือนไฟอันเพิ่มอุณหภูมิแก่โลก ดังในวรรคที่ว่า “วันที่โลกร้อนรุ่มราวสุ่ม
 ไฟ ถนนแทบลุกไหม้ละลายยาง” และเจ้าของร้านข้ามมันไก่อเหล่านี้ต่างก็ส่งเสียงคำทอกันเป็น
 “คำขู่คำสาปหยาบกระด้าง” ลูกค้านี้หายหน้าไปหมด ท่ามกลางปรากฏการณ์ที่กระทบต่อ
 สิ่งแวดล้อมในธรรมชาติและการค้าขาย สิ่งที่ถูกกระทบมากที่สุดคือจิตใจของเด็ก

เด็กผู้รับผลสะท้อนจากอารมณ์โกรธเกลียดของผู้ใหญ่ต้องสูญเสียความสุขในการเล่น
 กันด้วยมิตรภาพ ความสนุกสนานร่าเริงหมดสิ้นไปพร้อมกับการหยุด “เล่น” กันด้วยเกมพื้นบ้าน
 ตามวิสัยเด็ก กวีโน้มน้าวให้รู้สึกหดหู่ด้วยวรรคที่บอกเล่าความเปลี่ยนแปลงที่ทำลายความเป็น
 เพื่อนระหว่างเด็ก ๆ ไปพร้อมกับความแตกแยกของผู้ใหญ่ ประสบการณ์นี้เป็น “รอยด่างแสบเสรา
 ของเขาวัววัย” กวีจึงคาดคะเนว่าถ้ามีร้านข้ามมันไก่อบนถนนสายนี้ถึงสิบร้านเมื่อใด ก็ “...คงได้ยินเสียง

ปิ่นแตกร้ายของเขาวัววัย” ในสถานการณ์นั้นเด็ก ๆ คงจะ “ตั้งสมความมุ่งมั่นเต็มหัวใจ” และผลที่แผ่ขยายอย่างกว้างขวางก็คือ “โลกต่อไปภายหน้า – ช่างน่ากลัว..” สิ่งที่เห็นได้จากบท “ร้านข้าวมันไก่ ทิ้งห้า” คือ การดำเนินชีวิตที่มุ่งผลประโยชน์จนเอาแต่แข่งขันและชิงดีชิงเด่นกันเช่นนี้ย่อมเป็นผลเสียในระยะยาวที่ทำลายมิตรภาพและทำลายความสุขของโลกด้วย เด็กที่เติบโตขึ้นโดยขาดความรักต่อผู้อื่น ตั้งสมแต่ความเกลียดชังคงสร้างสันติสุขไม่ได้ ดังนั้นถึงแม้บุคคลและสังคมจะประสบความสำเร็จทางเศรษฐกิจก็ยากจะมีความสุขได้

ผลการวิเคราะห์บทกวีนิพนธ์ 2 ชิ้นนี้ ซึ่งชี้ให้เห็นว่ามนตรี ศรีขยงค์ ได้เรียนรู้ชีวิตของตนเองและชีวิตในสิ่งแวดล้อมอย่างเอาใจใส่ไตร่ตรอง ใส่ใจต่อปัญหาที่อาจจะกระทบต่อสังคมในวงกว้าง โดยเริ่มจากจุดเล็ก ๆ ทั้งนี้เห็นได้ว่าพยายามนำเสนอในรูปกวีนิพนธ์ ซึ่งต้องอาศัยการสื่อสารที่เข้มข้นในเนื้อที่จำกัด สังเกตได้ว่ากวีสามารถเข้าถึงความหมายอันลุ่มลึกของชีวิตผ่านประสบการณ์ตรงและยังพินิจพิจารณาพฤติกรรมของบุคคลที่อาจจะมีผลกระทบร้ายแรงเกินคาดคิด รวมบทกวีนิพนธ์โลกในดวงตาข้าพเจ้าจึงน่าจะเป็นงานชิ้นหนึ่งในทศวรรษนี้ที่ควรจะได้ศึกษา

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

รวมบทกวีนิพนธ์โลกในดวงตาข้าพเจ้า ได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์) ในปี 2550 คำประกาศของคณะกรรมการตัดสินรางวัลซีไรต์ประจำปี 2550 ให้เหตุผลไว้ดังนี้

โลกในดวงตาข้าพเจ้า ของมนตรี ศรีขยงค์ เป็นบันทึกภาพความเคลื่อนไหวในชุมชนเล็ก ๆ ผ่านดวงตาพิเศษของกวี ด้วยมุมมองเฉาะตัวที่โดดเด่นผสมผสานกับการย้อนรำลึกเรื่องราวเกี่ยวกับผู้คนที่ผ่านมาในชีวิต สามารถทำให้เรื่องที่เป็นรูปธรรมเหล่านั้นโยงไปสู่สภาพสังคมโดยรวมได้

มนตรี ศรีขยงค์ ประจักษ์ในสาระของชีวิตจากการงานที่เป็นจริงและผู้คนรายล้อมแล้วนำมาถ่ายทอดไว้ในบทกวีได้อย่างกลมกลืนมีชีวิตชีวา ศิลปะในการนำเสนออยู่ที่การสรรคำและการเรียบเรียงลำดับภาพความคิดด้วยชั้นเชิงทางวรรณศิลป์ ก่อให้เกิดความสะเทือนอารมณ์และชวนคิด (คณะกรรมการตัดสินรางวัลซีไรต์ประจำปี 2550 ,ในมนตรี ศรีขยงค์ , 2553 : 2)

ลักษณะเด่นของรวมบทกวีนิพนธ์ชุดนี้ในทัศนะข้างต้น คือการบันทึกภาพผ่าน “ดวงตาพิเศษของกวี” อันมี “มุมมองเฉพาะตัว” เน้นที่สาระหรือแก่นของความหมายแห่งชีวิตที่กวี ประจักษ์มาด้วยการทำงานและประสบการณ์ที่ได้สัมผัสกับผู้คน มุมมองหรือทัศนะของเขาประกอบด้วย ความทรงจำที่เลือกเฟ้นมาสื่อความหมายเป็นปัจจัยให้เรื่องเฉพาะ “โยงไปสู่สภาพสังคมโดยรวมได้” คณะกรรมการฯ ยังให้คุณค่าแก่การนำเสนอ “อย่างกลมกลืนและมีชีวิตชีวา” และแสดงว่าพลัง การสื่อสารของเขาประกอบด้วย “การสรรคำและการเรียบเรียงลำดับภาพความคิดด้วยชั้นเชิงทางวรรณศิลป์”

สิ่งที่ควรจะได้ศึกษาอย่างละเอียดก็คือสาระที่กวีกลั่นกรองและประมวลได้จากการงาน และประสบการณ์ของเขา หากกล่าววาทักด้วยวิธมองโลกอย่างเฉพาะตัวก็หมายความว่า สิ่งแวดล้อมที่ผู้คนเห็นอยู่ทุกเมื่อเชื่อกันเป็นวัตถุดิบที่กระตุ้นการพินิจพิเคราะห์ของกวี ความครุ่นคิดของเขาประกอบด้วยความสำนึกทางสังคมน่าจะทำให้เขาใช้ผลงานวรรณศิลป์นี้กระตุ้น สำนึกของผู้อ่านให้คำนึงถึงสังคมร่วมสมัยพร้อม ๆ กับที่คำนึงถึงประสบการณ์ร่วมของมนุษย์ ซึ่งอาจจะไม่ได้ขึ้นอยู่กับเหตุการณ์เฉพาะเสมอไป

นอกจากนี้ด้านการประกอบวัสดุที่คณะกรรมการฯ ให้ความนิยมนต่อ “...การสรรคำและการเรียบเรียงลำดับภาพความคิดด้วยชั้นเชิงทางวรรณศิลป์” ทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจศึกษาว่ารวม บทกวีนิพนธ์ชุดนี้มีการเลือกสรรคำและเรียบเรียงภาพความคิดที่สร้างความสะท้อนอารมณ์และ ชวนคิดอย่างไร

การประเมินคุณค่าของคณะกรรมการตัดสินรางวัลซีไรต์ดังที่ยกมาข้างต้นนี้ เป็น ประเด็นที่นักวรรณคดีศึกษาและนักวิจารณ์สนใจวิเคราะห์ ซึ่งมีทั้งความเห็นที่สอดคล้องและ แตกต่างไปดังต่อไปนี้

ในด้านวัตถุดิบและการประกอบวัสดุ จรูญพร ปรปักษ์ประลัย (2550) เห็นว่าผลงานนี้ เป็นงาน “ที่มีลักษณะเป็นมินิมอล หรือการเขียนน้อย น้อยทั้งวัตถุดิบในการเขียนและคลังคำที่หยิบ มาใช้” แต่ความน้อยของคลังคำและวัตถุดิบนี้ไม่ได้เป็นข้อจำกัดแต่อย่างใด ตรงกันข้ามมนตรี ศรีรงค์กลับ “สามารถจัดการกับข้อจำกัดนี้ได้เป็นอย่างดี” เขาเห็นว่าแม้ว่ามนตรีจะเลือกใช้คำพื้น ๆ ที่คนส่วนใหญ่คุ้นเคย ไม่มีคำที่หรูหราหรือคำที่สร้างขึ้นใหม่ แต่ก็สามารถสื่อถึง “ผู้คนและเรื่องราว บนถนนสายนี้อย่างละเอียดลออ” โดยเห็นได้ว่าจงใจเลือกใช้ฉันทลักษณ์ “ที่ง่ายที่สุด” ซึ่งถึงแม้ไม่ เครื่องคิดกับจำนวนคำในวรรณคดีแต่ก็ “มีการจัดวางที่เป็นระเบียบพอสมควร” จรูญพรยังสังเกตว่า มนตรี “มักเล่นกับการซ้ำคำเดิม ที่พ้องรูปพ้องเสียง รวมถึงการสัมผัสโดยใช้คำ ๆ นั้น”

ในด้านเนื้อหา จรูญพรเห็นว่า มนตรี ศรีขันธ์ มีลักษณะร่วมกับกวีรุ่นใหม่ส่วนใหญ่ คือ “ไม่ได้มุ่งเสนอความคิดเชิงปรัชญาที่ลึกซึ้ง [และ] สะท้อนแง่มุมทางสังคมที่คมคาย [หรือ] ใช้ บทกวีเป็นเสมือนอาวุธในการเปลี่ยนแปลงสังคมหรือเสกสร้างบทกวีให้เป็นงานศิลปะอันเลอเลิศ”

อย่างไรก็ดี เขายังเห็นว่ามนตรี “เล่นกับวัตถุดิบเพียงน้อยนิดได้อย่างคุ้มค่า” วัตถุดิบที่สำคัญยิ่งในทัศนะของนักวิชาการผู้นี้ก็คือ ตัวของมนตรีเอง บ่อยครั้งที่เขา “เขียนถึงอารมณ์ความรู้สึกภายใน” ที่สื่อถึงความทุกข์ท้อ ผิดหวัง เบื่อหน่าย โดย “เขามักตั้งคำถามผ่านบทกวีถึงความหมายของชีวิตว่าในช่วงสั้น ๆ ที่เราอยู่บนโลกใบนี้มันมีความหมายอย่างไร” แต่เขาก็ “พบว่าแต่ละวันของชีวิตไม่ได้เสียเปล่าอย่างสิ้นเชิง” การสื่อถึงกิจวัตรและการงานของตนเองที่อยู่กับการขาย - ทำอะหิ่เปิดนั้นเป็นส่วนหนึ่งที่สะท้อนว่าการจดจ่ออยู่กับการงานนั้นทำให้เกิดความรู้สึกเหมือนกำลังปฏิบัติธรรม และเข้าใจได้ว่าเมื่อชีวิตยังมีลมหายใจอยู่ก็ต้องสู้ต่อไป

เมื่อวิเคราะห์ “โลก” ในสายตาของกวีมีความเห็นตรงกันว่ามนตรี ศรีขันธ์สะท้อนภาพของสามัญชนธรรมดาที่ “ไม่มีความยิ่งใหญ่ใด ๆ ไม่มีบุคลิกพิเศษ และไม่มีความเป็นมา” หรือกล่าวได้ว่าไม่มีความโดดเด่นในสังคม อันได้แก่ “พ่อค้า แม่ค้า หญิงคนรัก ช่างเสริมสวย เพื่อนเก่า เด็กวัยรุ่นในอินเทอร์เน็ต เป็นต้น” ความเคลื่อนไหวของคนในสังคมมีทั้งการต่อสู้ดิ้นรน การแก่งแย่งแข่งขัน และการติดต่อสื่อสารในยุคโลกาภิวัตน์ที่มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี อันสื่อถึงทัศนะที่มีต่อสังคมของผู้แต่งทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ (“โลกในดวงตาข้าพเจ้า ของมนตรี ศรีขันธ์” , 2550)

ประภาส ปานเจียง (2550 : 69 – 70) เห็นต่างออกไปว่าโลกในสายตาของมนตรีเป็น “ภาพเล็กและแคบ” แต่ภาพดังกล่าวก็คือ “ภาพใหญ่และกว้าง” นั่นคือ “ภาพของท้องถิ่นที่เป็นตัวแทนของชาติและสากล” ประภาสเห็นว่าภาพของชุมชนเล็ก ๆ ในงานนี้สามารถสะท้อนภาพกว้างของสังคมใหญ่ระดับสากลโลกได้ ถึงแม้ว่า “โลกในดวงตาของมนตรี...เป็นโลกธรรมดาของมนุษย์สามัญ” แต่มนตรีได้แสดงความประจักษ์ในสังขรณ์ของชีวิตมนุษย์ว่าคงอยู่บนความไม่เที่ยงแท้แน่นอน ความชราเป็นสังขรณ์ของชีวิตมนุษย์ “แต่ความชราของหลาย ๆ ชีวิตก็แฝงไว้ด้วยริ้วรอยของการต่อสู้ อดทน ต่อการงานของอาชีพ” ดังชีวิตของ “ปา” ในบท “เรือกลางทะเล” ผู้คนวัยชราเป็นชีวิตที่น่าสรรเสริญยกย่อง แต่บ่อยครั้งสังคมกลับหลงลืมและไม่ได้ใส่ใจ ประภาสยกชีวิตของ “ซิ้มสกเกี้ยน” ในบท “บ้านเลขที่ 41/3” ซึ่ง “เป็นบ้านไม้ชำรุดหลังสุดท้าย” มาวิเคราะห์ว่าชีวิตในวัยชราของ “ซิ้มสกเกี้ยน” ในวัย 70 ปี เป็นภาพของความเหงาเศร้าและเดียวดาย ชีวิตมนุษย์ถูกสร้างขึ้นมาให้คงอยู่ และเมื่อถึงเวลาที่ต้องดับไปในวันหนึ่ง ภาพของชุมชนเล็ก ๆ ที่มนตรีได้สัมผัสและคุ้นชินคือการต่อสู้และเรียนรู้ ชีวิตมนุษย์ทุกคนล้วนมี “ปวงกรรม” ติดตามมา แต่อยู่ที่ว่ามนุษย์จะ “คิดหาหนทางให้เราอยู่ร่วมกันอย่างอยู่รอดปลอดภัยและมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน” ได้อย่างไร

นอกจากความน่าประทับใจในเนื้อหา ในด้านฉันทลักษณ์ จิระนันท์ พิตรปรีชา (2550) เจ้าของรางวัลซีไรต์ประจำปี 2532 จากรวมบทกวีนิพนธ์ **ใบไม้ที่หายไป** มีความเห็นว่าเอกลักษณ์ของมนตรีมีความโดดเด่นด้วยการผสมขนบเก่ากับสมัยใหม่ ดังต่อไปนี้

บทกวีโลกในดวงตาข้าพเจ้าเป็นเรื่องของคนเล็ก ๆ ที่เขียนเล่าเรื่องเล็ก ๆ แต่ยิ่งใหญ่ในความรู้สึก ทำให้เราต้องอ่านด้วยความนับถือ กวีบ้านเรามีปัญหาถกเถียงกันเรื่องกวีฉันทลักษณ์และไร้นันทลักษณ์ แต่เขาสามารถผสมผสานระหว่างกวีตามขนบและกวีสมัยใหม่ได้อย่างโดดเด่นเป็นตัวของตัวเอง

ความเป็นตัวของตัวเองด้านรูปแบบคำประพันธ์เป็นประเด็นที่ ชามา (2550 : 70) กล่าวไว้เช่นกันว่า “กวีพยายามใช้ลีลาเชิงทดลอง เพื่อค้นหาเอกลักษณ์เฉพาะ และฝึกฝนบทกวีเก่า” ความเห็นว่า “ลีลาเชิงทดลอง” ในที่นี้เป็นการสร้างรูปแบบคำประพันธ์ให้มีลักษณะเฉพาะสอดคล้องกับที่จรูญพร ปรปักษ์ประลัย (2550) กล่าวว่ามนตรี “สร้างจังหวะที่โดดเด่นและแตกต่าง [จากที่คุ้นชิน] ให้กับบทกวีของเขา” ได้อย่างน่าสนใจ โดยถือเป็นความสามารถของกวีในด้านการประพันธ์ที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

มีอีกทัศนะหนึ่งเห็นพ้องกับประเด็นเอกลักษณ์ของมนตรี ศรียงค์ ว่ารวมบทกวีชุดนี้สะท้อน “ความพยายามของกวีร่วมสมัยที่ต้องการหลุดพ้นไปจากข้อจำกัดทางฉันทลักษณ์ที่ตายตัวแบบกวีอนุรักษนิยม ขณะเดียวกันก็ต้องยอมรับถึงความมั่งคั่งของกวีนิพนธ์ชุดนี้ด้านฉันทลักษณ์ที่นำโครงสร้างของฉันทลักษณ์แบบกลอนสุภาพมาใช้” ร่วมกับการสร้างขนบสมัยใหม่ตามแบบของกวี “ที่มีอิสระทั้งทางด้านจังหวะ เสียง และลีลา” จน “ก่อความรู้สึกแปลกใหม่ไม่คุ้นเคยให้กับผู้อ่าน” (“โลกในดวงตาข้าพเจ้า ของ มนตรี ศรียงค์”, 2550) คุณสมบัติด้านรูปแบบคำประพันธ์นี้กลมกลืนกับเนื้อหาของกวีนิพนธ์ที่นำพาผู้อ่านไปสู่ภาพและเรื่องเล่าที่ผู้แต่งมองเห็นในชุมชนเล็ก ๆ ในแง่ใดเพียงใดจะได้ศึกษาในวิทยานิพนธ์นี้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์แนวคิดสำคัญของรวมบทกวีนิพนธ์โลกในดวงตาข้าพเจ้า ของมนตรี ศรียงค์ ที่สื่อสารอย่างมีพลังด้วยความเชื่อมโยงของรูปแบบกับเนื้อหา

ความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัย

งานวิจัยเรื่องนี้จะทำให้เข้าใจแนวคิดในรวมบทกวีนิพนธ์โลกในดวงตาข้าพเจ้าของมนตรี ศรียงค์ อันแสดงออกด้วยทัศนะของผู้แต่งที่สัมพันธ์กับบริบททางสังคม พลังวรรณศิลป์ที่กระทบอารมณ์และกระตุ้นความคิดด้วยแนวคิดในงานนี้ เป็นปัจจัยของการประเมินคุณค่าทางสุนทรียะและคุณค่าทางปัญญาของรวมบทกวีนิพนธ์ ซึ่งยังคงมีความสำคัญในสังคมไทยปัจจุบัน

ขอบเขตของการวิจัย

รวมบทกวีนิพนธ์โลกในดวงตาข้าพเจ้า ของมนตรี ศรียงค์ ซึ่งเป็นรวมบทกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัยที่ได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน หรือรางวัลซีไรต์ประจำปี 2550 ประกอบด้วยบทกวีนิพนธ์จำนวน 38 บทดังต่อไปนี้

1) บ้านเลขที่ 41/3	21) นิตยา : ดวงน้ำที่ร่วงเงาจากเถาวัลย์
2) มีคนเดินผ่านมา	22) ประทุมภรณ์ : สายลมตะวันออกและ ขอบฟ้าหาสมุทร
3) ร้านข้าวมันไก่ทั้งห้า	23) ชูติมา : อาณาจักรแห่งความหวาดกลัว ของดักแค้
4) ชายคนรักของช่างเสริมสวย	24) มะลิลา : ฝนสีน้ำพิกาสามสิบห้านาที
5) เงามสะท้อนบานประตูกระจก	25) พลาขงาม
6) เด็กสาวสิบสี่มอสอง	26) หลังคืนฝันร้าย
7) การตรวจภายในของข้าพเจ้า	27) เรือกลางทะเล
8) คาวบอยเฟสตันแดง	28) หลับตาเกิดเธอ
9) ดวงตาคู่นั้นคู่	29) ลายกนก
10) หาดใหญ่วันนี้มีคาวบอย	30) เหมือนเทือกบรรทัดจะร้องไห้
11) ในดวงตาคู่นั้น	31) พายุใหม่
12) คาวบอยกับข้าพเจ้า	32) แรมนราฯ
13) BYEBYE COWBOY	33) โลกที่อยู่เบื้องหน้าข้าพเจ้า
14) ชายจี๊มาแห่งละม้ายสงเคราะห์	34) มนต์รัก MSN
15) นิพพานในร้านหมี่เป็ดศิริวัฒน์	35) ขบวนการคลิปปเรนเจอร์
16) ทั้งท่านแหละทั้งข้าพเจ้า	36) นื่องแอมแคมฟร็อก
17) ยุทธนา : ราวเดินเรือหาปลาขอบฟ้าไกล	37) ป้าเข้าใจ
18) ทรงเกียรติ : นิทานปรัมปราแสนเศร้า	38) เพียงพริบตา
19) พงษ์ศักดิ์ : พายุฤดูร้อน	
20) เธอชื่อชาติชาย	

วิธีดำเนินการวิจัย

ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดสำคัญในรวมบทกวีนิพนธ์โลกในดวงตาข้าพเจ้าของมนตรี ศรีรงค์ ควบคู่ไปกับการศึกษาประวัติผู้แต่ง และบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของผู้แต่ง วิเคราะห์ ตีความ และประเมินคุณค่าบทประพันธ์ด้วยระเบียบวิธีวรรณคดีวิจารณ์ โดยพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดสำคัญของผู้แต่งที่เชื่อมโยงกับความสัมพันธ์ของรูปแบบกับเนื้อหา แสดงผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์ สรุป อภิปรายผล พร้อมทั้งข้อเสนอแนะ

Prince of Songkla University
Pattani Campus